

HATVANÉVES A MAGYAR SZÓ

EGY ÉVTIZED KRÓNIKÁJA

FISCHER JENŐ

Felemelő érzés olyan korszakról írni, amelyben az ember – Vörösmarty Mihályt idézve – „jól munkált földbe magot vet s várja virulását istene és munkája után”. Lelkesítő olyan időszakról szólni, amelyben a szülőföld, a társadalom gyarapodott, az állampolgár származásától, felekezettétől, világnézetétől függetlenül, tudása és képessége alapján érvényesült. Amikor büntetlenül a hitvány hitványnak, az alávalóság alávalóságnak nevezhető. Ilyenkor szárnyal a lélek, a gondolat, a toll.

Ez a történet azonban másról szól. Teljesen másról. Egy tisztességes kort megélt újság történetének utóbbi egy évtizedéről, amelyben élethalálharcát vívta pusztá létéért, s ha nem is szűnt meg, elveszítette olvasóinak, újságíróinak nem jelentéktelen részét. A szüntelen agónia, dolgozóinak megalázóan alacsony, rendszertelenül, olykor féléves késéssel kiutalt bére rányomta bélyegét a színvonalra, elsorvasztotta a lelkesedést, a kezdeményezőkedvet.

A HATALOM SZÓCSÖVÉBŐL A HATALOM MOSTOHAGYERMEKE

Szerény ünnepséggel, de annál tartalmasabb, terjedelmesebb számmal emlékezett meg 1994. december 24-én a Magyar Szó fennállásának ötvenedik évfordulójáról. Egy évtized távlatából lelkesítőleg hat a témák gazdagsága, az érzékelhető küldetésstudat. A 48 oldalas jubileumi és karácsonyi kettős szám két mellékletet is magában foglalt, a még életben

levő egykori főszerkesztők felidéztek emlékeiket, az akkori, összesen hét vajdasági magyar lap főszerkesztői a sajtószabadságról értekeztek. Mindenki találhatott olvasnivalót a nagyszámú színes írás, riport között. Külföldre távozó, szülőföldjén maradó, tollát letevő, elhallgató újságíró sorakoztatta fel érvcit.

Van valami hasonló a lap születésének és fél évszázados jubileumának időpontja között. Mindkét időszakban dörögtek az ágyúk. Kalapis Zoltán A Magyar Szó fél évszázada című kiadványában azt írta, hogy „a Magyar Szó első száma Szabad Vajdaság címmel 1944. december 24-én jelent meg Újvidéken, két hónappal a partizánok bevonulása után, amikor a közelben még állt a szerémségi front (. . .). Európa távolabbi térségeiben is dúltak a harcok. December vége felé a szövetséges hadoszlopok Németország határaihoz közeledtek, december 24-én pedig a Vörös Hadsereg megkezdte Budapest ostromát (. . .). A második világháború befejezéséig még öt véres hónap volt hátra.”

Ötven évvel később Horvátország területének egyharmadán, a szerb ellenőrzés alatti krajinák peremén időnként kisebb fegyveres incidensek robbantak ki, a nagyobb méretű összecsapásokat részben a nemzetközi erők, az UNPROFOR jelenléte gátolta meg. Ma már ugyanis tudjuk, hogy a viszonylagos nyugalmat Franjo Tuđman horvát és Slobodan Milošević szerb elnök szavatolta azzal, hogy többszöri titkos tárgyalásukon – mint atyai örökséget – testvériesen felosztották egymás között Bosznia-Hercegovinát, még határait is megrajzolták.

Milan Babić, a krajinák egykori elnöke a Milošević elleni hágai perben eskü alatt azt vallotta, hogy belgrádi számos tárgyalása közül azon döbbsent rá, hogy milyen katasztrófa fenyegeti a horvátországi szerbséget, amelyen Milošević megmutatta neki a részletesen kidolgozott térképet: azon a krajinákat Horvátország területeként tüntették fel.

Maradjunk még az 1944 és az 1994 közötti hasonló eseményeknél. Kalapis Zoltán már idézett kiadványában azt írta, hogy 1944-ben „baljós, olykor tragikus hetek, hónapok következtek. November végén, december elején a német lakosságot táborokba zárták (. . .). A magyarok is nagy számban jutottak a táborlakók sorsára. Az itteni magyarságot a kitelepítés veszélye is fenyegette, az erről szóló politikai döntés megszületett, de az ország legfőbb vezetői végül is, főleg külpolitikai okok miatt, elálltak egy népcsoport kollektív megbüntetésétől”.

Ötven évvel később a magyarokat az elűzés veszélye fenyegette. Boszniában a bosnyák és a horvát haderő titokban egyre nagyobb mennyiségű fegyvert halmozott fel, fűtötte a visszavágás (a megtorlás) vágya, s ellentámadásra készült. A Ratko Mladić parancsnoksága alatt álló csapatokon a kimerültség, a harckészség csökkenésének, a fegyelmezetlenség jelei mutatkoztak. Egyre többen dobták el fegyverüket és dezertáltak.

Mindössze néhány hónappal a jubileumi szám megjelenése után a bosnyák és a horvát csapatok összehangolt, nagyszabású támadásba lendültek. A fegyvertelen, védtelen polgári lakossággal szemben kíméletlen, öntelt Mladićot meglepte a másik fél offenzívája, katonái fejesztve menekültek, a szerb lakoságon a pánik lett úrrá, menekülésre készült. A más nemzetiségűek, felekezetűek tömegsírjain, kifosztott és felperzselt települések üszkén épült torzállam az összeomlás előtt állt.

Napjainkban azok, akik Mladićot hősként, kiváló hadvezérként dicsőítik, mintha elfelejtették volna, hogy az Egyesült Államok óriási nyomást gyakorolt Zágrábra és Szarajevóra, hogy állítsa le a hadműveletet, ne roppantsa össze a szerb hadsereget és bábállamot, mert ha milliók menekültek volna el, Vajdaságnak veszik az irányt, s elűzik otthonaikból a nemzetiségieket, a magyarokat is.

Mindössze tizennyolc kilométerre Banjalukától a támadást lefűjták. A vajdasági magyarság maradhatott szülőföldjén.

A két időszak harmadik hasonlósága a fűtőanyag és az áram hiánya. Kalapis Zoltán is beszámolt róla, hogy a lap megalapítói a téli zimanokban fűtetlen termekben dolgoztak. Ötven évvel később hat, nyolc, sőt tizenkét órára is megvonták az áramszolgáltatást. Szinte röstelllem lejegyezni az akkori hivatalos magyarázatot: „a hiány a túl nagy fogyasztás következménye”. Decemberben, a tél kellős közepén a XX. század vége felé fél ország sötétbe borult, s a hatalom még csak annyira sem méltatta alattvalóit, hogy valami ésszerűbb érvekkel szolgált volna.

A jubileumi számban megszólalt főszerkesztők közül Vébel Lajos nem a háború utáni nyomort emlegette. Arról panaszkodott, hogy „telenként állandóan didergek, ama nagyháborúban úgy megfáztam, hogy életem végéig nem tudok kigyógyulni belőle. Most meg ezek a fűtési zavarok súlyosbítják a helyzetemet”.

A két jelzett dátum között az óriási különbség az, hogy 1944 decemberében az új hatalom létrehozta a magyar napilapot, s támogatta megjelenését. Ismét Kalapis Zoltánt idézve „a frissen született napilap az antifasiszta harcban létrejött új világ gyermeke volt (. . .). Politikai döntés hozta létre, szóbeli utasításra jött a világra, úgy is mondhatnánk, hogy partizán módra”.

Ötven évvel később a hatalom az újság megszüntetésére, jobbik esetben időnkénti megjelenésére, valamiféle olyan közlöny kiadására törekedett, amely kizárólag a hivatalos álláspontot tartalmazta volna. Mint születéséről, erről sem készült jegyzőkönyv, dekrétum, nincs semmilyen írásos nyom. A hatalom szándéka azonban nyomon követhető intézkedéseiben, a lap életébe való durva beavatkozásában, kádereinek kinevezési kísérleteiben, az anyagi támogatás csökkentésében, időnkénti megvonásában, a Magyar Szó újságíróinak – a többi szerkesztőséghez viszonyított – aránytalanul nagyszámú katonai mozgósításában, amely abban az időben a megfélemlítés, az elűzés, az elhallgattatás leghatékonyabb eszközei közé tartozott.

A szélsőségesek, a fundamentalisták, a tartományi kiskirályok szándéka ellenére a Magyar Szó nem szűnt meg. Feltehetően a hatalom józanabb tagjai tartottak a nemzetközi felháborodástól, s körmönfontabb, alattomosabb módszert választottak. Egy lapra gyakorolt állandó nyomás, a kiskanállal adagolt pénzügyi támogatás hosszabb távon a leépülés, az elszürkélés veszélyével párosul.

A hatalom 1993-ban több mint féléves időszakra elhallgattatta az újságot, s ezzel megvonta az itteni magyarságot fontos szócsövétől. Kalapis Zoltán napjainkban is időszerű megállapítása, hogy „a Magyar Szó agóniához hasonló vergődés után talpra állt, s 1994 áprilisától újra rendszeresen megjelenik (. . .). Úgy mondhatnánk, hogy feltámadt poraiból. Ezzel azonban a körülötte és a benne összekuszálódott kérdések nem nyertek megnyugtató megoldást, napjainkban minden maradt a régiben, az élet egy fenyegető haláltusa árnyékában zajlik”.

Az ún. joghurtforradalomban győzedelmeskedett új hatalom és a Magyar Szó közötti kapcsolat érzékelhetően 1990 októberében mérgesedett el. Radoman Božović tartományi kormányfő megszemélyesítette garnitúra menesztette az 1989-ben kinevezett, a szerkesztőség támogatását élvező, a lap történetében legfiatalabb főszerkesztőt, Csorba Zol-

tánt, s helyére mást jelölt ki. A szerkesztőség ellenállt, az első támadást visszaverte: Csorba Zoltán továbbra is a lap élén maradt.

A győzelem azonban tiszavirág-életűnek bizonyult. Kalapis Zoltán a lap fél évszázadának történetét ismertetve úgy fogalmazott, hogy „a hatalom természetesen nem nyugodott bele a vereségbe, de a kialakult patthelyzetben sem sokra ment. S mint ilyenkor lenni szokott, megszületett a kompromisszum: Csorba Zoltán a lap budapesti tudósítója lett, főszerkesztői székébe pedig Kubát János került”.

E rendkívül szövevényes, nehezen áttekinthető, sakkviadalra emlékeztető személycseré körülményeit még ma is homály fedi, számos mendemonda kering róla. Miként és kiknek a támogatásával került a lap élére Kubát, e jó tollú, kiváló újságíró, a kommunista rezsim üldöztette? Vajon szellemi képességével és magatartásával érdemelte-e ki a hatalom bizalmát? Mivel magyarázható, hogy az olyan harcias, kemény fellépésű Csorba Zoltán máról holnapra engedékenynek bizonyult, s minden ellenállás nélkül átengedte helyét?

A lap megjelenésének ötödik évtizedéről megemlékező szám megszólaltatta a főszerkesztőket, s ez alkalmat nyújthatott volna, hogy Csorba Zoltán és Kubát János felfedjék a titkot a közvélemény előtt. Vagy ezt mellékesnek tekintették, vagy más okból, az előbbieket nem feszegették.

IDEOLÓGIÁVAL SZENTESÍTETT GAZTETT

A sajtó egyetemes történetében példa nélküli, hogy az első szám vezércikkírója a fél évszázaddal későbbi ünnepi számnak is írást adjon. Ez történt Milovan Dilasnak, Európa első disszidensének esetében. Az ünnepi kiadvány mellékleteként újból megjelent a Szabad Vajdaság első száma, amelynek terjedelmes, több mint egyoldalas vezércikke alatt a Gyilász Milován név olvasható.

A négyoldalas újság Politikánk lényege felcímű, A népek testvérisége című hosszú bevezető írásnak több bekezdése ma már annyira elmosódott, hogy teljesen olvashatatlan. Dilas fejtegetéseiből annyi kiböngészhető, hogy akkori álláspontja szerint „a nemzeti kérdés igazságos megoldására való törekvés egyrészt törhetetlen akaraterőt kölcsönzött a megszállók elleni harchoz, másrészt igazolta az egész világ előtt (. . .),

hogy a mi időnkben is lehetséges a népek egyenjogúságát és testvériségét megteremteni az ország határain belül (. . .). Nem véletlen az sem, hogy egy év előtt Szlavóniában magyar zászlóaljat szerveztünk, s hogy ez a lépés példaként szolgált arra, hogy hogyan kell a magyar nemzetiséggel bánni. Nem lehet minden magyart felelőssé tenni Horthy és Szálasi bűneiért. Nem lehet felelőssé tenni és nem is felelős! Fasiszta gonosztevők és hóhérok a szerbek és horvátok, szlovénok és crnagoracok között is vannak (. . .). A nemzetiségeket pedig be kell vonni a faszizmus elleni küzdelembe; Jugoszláviát az ő földjükké tenni, s életüket hozzá kötni minden területen. Ez nem érhető el másként, csak úgy, hogy egyenrangú polgárok lesznek, ha tiszteletben tartják nemzeti és kulturális jogaikat, ha gazdasági, jogi és minden más vonatkozásban úgy járnak el velük, mint Jugoszlávia többi polgárával.

Mindaz, ami a magyarokra vonatkozik, vonatkozik az albánokra is. Mi nem tehetünk úgy, mint a régi Jugoszlávia, amely az albánokat az állam elkeseredett ellenségeivé tette (. . .). A régi Jugoszlávia elvette az albán földművesek földjét, bezáratta az albán nyelvű iskolákat és az összes albán kultúrintézményt. Ezt nem tesszük, mert nem felel meg népi célkitűzéseinknek (. . .).

Egészen más a helyzet a németekkel. A németek nálunk részesei voltak a hódító hadjáratnak. A megszállás előtt az ötödik hadoszlop különös szerepét játszották, nevezetesen valamennyien a hitleri Németország érdekében dolgoztak. A németeket érzelmi szálak nem kötötték a mi országunkhoz (. . .). A németek komoly akadályozói államunk belső konszolidációjának és nincs semmi jele, hogy ez a helyzet megváltozzék.”

Hat évtized távlatából is megdöbbentő, hogy Đilas milyen könnyedén, néhány hányaveti mondattal ítelt halálra egy teljes közösséget. Megfejtetetlen, mire alapozta feltételezését, hogy az itteni németek nem érezték szülőföldjüknek azt a területet, ahol születtek. Fél évszázaddal később a Magyar Szó ötödik évtizedét záró, a hatodikat megnyitó számban A háborús bűnökről című rövid tanulmánya sajátos önkritikának is tekinthető. Értekezésében ugyanis egyértelműen megbélyegezte az etnikai tisztogatást.

Azt fejtegette, hogy „a háborús bűnökről való okfejtés számomra az emberben rejtőzködő gonoszról való gondolkodás: a háborús bűn mindig holmiféle kváziegzisztenciális, kváziideológiai és vallási okokkal

ihletett és indokolt emberben rejtőző jelenség (. . .). Ami a háborús bűnököt illeti, nincs lényeges különbség a civilizált és primitív népek, a kisember és a képzett értelmiségi között (. . .). A háborús bűnözésben kétségkívül a köztörvényes bűnözők, a lelki szegények és a szerencsétlenek tűnnek ki, de nem ők a legveszedelmesebbek és a legfőbb bűnösök. A legfőbb bűnösök azok, akik ideológiájukkal szentesítik a gaztettet, akik a bűnözőket irányítják és a gonosztettet bizonyos »magasabb célok« érdekében jóváhagyják: az ártatlanok gyilkolása, pusztítása és irtása (. . .) az effajta ideológiák és célok szörnyűséges mivoltát bizonyítja (. . .).

A háborús bűn kétségkívül mindazoknak az értékeknek és sajátosságoknak a tagadása és megsemmisítése, amelyek az embert emberré tették. A háborús bűnt nem lehet igazolni, a háborús bűnösnek nem lehet megbocsátani (. . .). A háborús bűnösök megbüntetése nélkül manapság elképzelhetetlen a népek szabad szellemi összekapcsolódása, sem a háborús törvények megsértéséért felelős nemzetek humanizálása és erkölcsi megtisztulása: az emberi természetet nem lehet megváltoztatni, de féken lehet tartani az emberben rejlő alantas ösztönöket. Aki hódító szándékkal fegyvert ragad, legyen eleve tudatában annak, hogy a háborús bűnökért büntetés vár rá: ha nem börtön, akkor a gyalázat bélyege – és ez a legfontosabb – amelyet ő is, fajtája is visel, s a népe is kénytelen lesz elviselni, mert nem talált annyi erőt, hogy megfékezze a gonoszt.”

EGY HÁBORÚ ÍRÁSROKKANTJA

Azok az államilag gerjesztettek alantas ösztönök, az emberben rejtőzködő gonoszság szítása, amelyről Dilas értekezett, elnémította Engler Lajost, a kosárlabda-válogatott egykori oszlopos tagját, tapasztalt pedagógust. A vélt vagy tényleges liberálisok bukása után került a laphoz, s mint újságíró is megállta a helyét, s méltán került az élvonalba.

A külpolitikai rovat szerkesztője felkérte a már nyugdíjas Engler Lajost, hogy írjon az ötvenedik évforduló alkalmából. Amiért nem írok című írásában válaszolt. „Köszönöm, hogy eszetekbe jutottam, köszönöm, hogy hiányoljátok írásomat. Köszönöm, de nem írok, mert nem írhatok ezentúl sem. Mert megrokkantam. Nem tudom, van-e még rajtam kívül írásrokkantja e háborúnak, de én az vagyok.

S pontosan tudom azt is, mikor, hol és hogyan ért »találat«: vagy két esztendővel ezelőtt. Itthon. A karosszékemben. Olvasás közben. Telibe.

Egyik – hatalompártinak éppen nem mondható – fővárosi lapunk »aljas árulása« folytán. Felfedték ugyanis békés hazánk legharcedzettebb pártjának titokban tartott háborús taktikai utasításait. S ezekben többek között a következőket: »a harcok során elsősorban a gyerekeket kell megölni. Először, mert ez fáj az ellenségnek a legjobban. És másodsor, mert így a gyökereikben irtjuk ki őket«.

Nem hittem, nem akartam hinni a szememnek. Újra és újra elolvastam. Azt írta. Propaganda? Kezdttem jobban odafigyelni a »harctéri« jelentésekre: X. Y. szarajevói lakos elment élelmet beszerezni. Közben hároméves kislányát az ajtóban agyonlőtte egy orvlövész (. . .). Erre szerettem volna írni egy kommentárt (. . .). Előttem a tiszta papiros, kezemben a penna. És nem ment. Hiába igyekeztem. Állandóan az a »taktikai utasítás« jutott az eszembe. S a papiros fehér maradt. Az iron kiesett a kezemből. Megrokkantam (. . .).

Csak nézem az üres papirost, amelyről lelki szemeim előtt négy ilyen »célpont«, négy kisunokám mosolyog felém (. . .).”

ELVÁNDOROLTAK

„(. . .) Megyek, mert a mindent elsöprő kollektív örület jeleit vélem már magamon is felfedezni. Mert reggelenként a tudatom ébredése előtt görcsbe rándul a gyomrom, mert amikor a gyereket ébresztem az iskolába, azt kérdi, milyenek a mai hírek. Azt reméli szegény, hogy vége lesz a mindent elsöprő elmebajnak, s akkor nem muszaj elmenni (. . .). Nem bírom tovább a pusztítást, a pusztulást, a nyomort, az emberi szenvedést (. . .).

Elmegyek. Mert megöl a rettegés, hogy éjjel bekopogtatnak. Hogy elviszik a gyereket, akit a tenyeremen hordoztam, álmára vigyáztam, akit emberségre tanítottam, s vasárnaponként az ágyba vittem neki a reggelit, hogy fegyvert nyomnak a kezébe és megtanítják ölni, önmagából kivetkőzni, gyűlölni (. . .).

A vonat moccan. Örjítő pánik vesz erőt rajtam. Talán még nem indul. De igen. El az ínségből, a háborúból, messze a legdemokratikusabb választásoktól, a nyomortól (. . .).”

Gombás Gabriellának Elmegyek című írásából idéztünk. Egy a nagyszámú újságíró közül, aki úgy döntött, hogy más tájon kísérli meg boldogulását. A Magyarságkutató Tudományos Társaság gondozásában jelent meg a Fészekhagyó vajdaságiak című könyv, amelyben Surányi Zoltán, az Újvidéki Televízió producere, médiaszakértő Kényszerpálya (vagy) az Ígéret Földje? című tanulmányában 2000-ig elemezte az elvándorlás jelenségét. Megállapította, hogy „a szerencsétlenség, amely a vajdasági magyarságot a XX. század utolsó évtizedében érte, nem kerülte el az újságíró társadalmat sem. A kilencvenes évek elején, a délszláv háborúk kitörésekor sok vajdasági magyar újságíró kényszerült szülőföldje elhagyására. A társadalomnak ez a rétege különösen nagy nyomásnak volt kitéve már abban az időben, amikor a hatalom a háborút előkészítette, s hasonlóan reagált a fokozódó nyomásra, a nemzeti diszkriminációra, a kilátástalanságra és a létbizonytalanságra, mint a többi húsz–harminc ezer, egyes becslések szerint ötvenezer nemzettársa. Voltak, akik a katonai behívók elől menekültek, mások a politikai üldöztetés miatt, ismét mások a létbizonytalanság elől, és voltak olyanok is, akik a szakma becsületének védelmében mentek el, mert olyan helyzetbe kerültek, hogy csak a távozás és a szakma méltósága között választhattak (. . .).

A háború kitörése clindította a menekülthullámot. Először a férfiak távoztak. A katonai behívók elől menekültek külföldre, először csak Magyarországra, azzal a meggyőződéssel, hogy ha vége lesz a harcoknak, és amnesztiát hirdetnek a katonaszökevényeknek, visszatérnek. A harcok pedig csak nem lankadtak, sőt mindinkább kiterjedtek. A gazdasági helyzet napról napra romlott, a Televízióban és a Rádióban 1992 végén sok munkatársat, elsősorban a másként gondolkodókat, kényszerszabadságra küldtek, a Magyar Szó megjelenése rendszertelenné vált, és a rohamosan elértektelendő, késve érkező fizetésekből nem lehetett megélni. Tíz év alatt, 1990 és 2000 között 139 vajdasági magyar újságíró, szerkesztő, zenei szerkesztő, operatőr, fotóriporter, gyártásvezető, rendező és rendezőasszisztens távozott külföldre a tartományi jellegű magyar sajtószervekből (hatan előbb, a hetvenes, nyolcvanas években távoztak). Közülük csak négyen tértek vissza (. . .).

Több mint 110 újságíró, szerkesztő és közvetlen munkatársaik (lektorok, fotóriporterek, operatőrök stb.) hagyták el az országot. Bármilyen

szakmai csoport tagjai távoznak el ilyen nagy számban egy ekkora közösségből, mint a vajdasági magyarság, a közösség megéri. Hát még ha az értelmiség olyan rétegéről van szó, amely közvéleményt formált és befolyásolt; akiknek írásait naponta olvashattuk az újságban, hangjukat hallhattuk a rádióban és láthattuk őket a televízió képernyőjén (. . .).

Óriási érvágás volt ez a vajdasági magyar újságíráson (. . .). Hét főszerkesztő (közülük három az Újvidéki Televízió műsorigazgatója is volt hosszabb-rövidebb ideig) tűnt el pár év alatt a tartományi jellegű sajtóházakból (. . .). Számbelileg az Újvidéki Televízió vesztesége a legnagyobb (. . .).

Második legnagyobb vesztes a Magyar Szó. Ez érthető is, mert a Magyar Szó szerkesztősége volt a legnagyobb magyar szerkesztőség Vajdaságban, 1990-ben 165 alkalmazottal (. . .). A Magyar Szó a vajdasági magyarság legrégebbi és legtekintélyesebb sajtószerve (. . .). Az utolsó békeévben, 1990-ben 165 alkalmazottja van, ma, 2000-ben már csak 89, közülük 51 újságíró, 7 lektor, 3 fotóriporter, 8 tördelő-műszaki szerkesztő, 7 gépiró, 5 titkárnő és 8 hirdetésszervező. A Magyar Szóból 40-en távoztak külföldre, 33-an Magyarországra (82,50%), ketten Nyugat-Európába (5,00%), hárman a volt jugoszláv tagköztársaságokba (7,50%), és ketten a tengeren túlra (5,00%). Innen nem a háború első évében mentek el legtöbben, mint más szerkesztőségekből, hanem a Magyar Szó számára legnehezebb, 1993-as évben, amikor a lap papírhány miatt rendszertelenül jelent meg, és a hiperinfláció miatt elértéktelenedett 5–10 márkás fizetésekből már nem lehetett megélni (. . .).

A Magyar Szót nemcsak mennyiségi veszteségek érték, de a káderállomány képzettségi szintje is megromlott. Mint mindenhol, innen is a legjobban képzett középgeneráció ment el: sok jó tollú újságíró, akiknek már neve volt a szakmában, és fiatalok, akik ma a legtöbbet nyújthatnák. A kivándoroltak végzettségi struktúrája a következő: 25 (62,5%) egyetemi, 8 (20,00%) főiskolai és 3 (7,5%) középiskolai végzettségű foglalkoztatott, 4 (10,00%) kivándorolt iskolai végzettségéről nincsenek pontos adataink.”

HULLADÉKPAPÍRON

A nyomásgyakorlásnak számos formája lehet. A dolgozók megalázóan alacsony, rendszertelen, a létfenntartási költségeket nem fedező bérezésén kívül a hatalom kiskanállal adagolta a papírt, vagy irreálisan magas áron számlázta. 1995 februárjában címoldalon keretes írásban a szerkesztőség értesíti olvasóit, hogy „a Forum Nyomda nem tudott elegendő papírt biztosítani a Magyar Szó vasárnapi számához, ezért kénytelenek voltunk a mai Magyar Szót a megszokottnál kisebb példányszámban nyomtatni, és így a piacra is kevesebb került”.

Ugyanaz év októberében szintén elsőoldalas, sötét betűkkel közölt tájékoztató szerint „a Magyar Szó szerkesztősége már napok óta komoly papírgondokkal küzd. Az ország egyetlen papírgyára, a mitrovicai Matroz októbertől több mint duplájára emelte az újságpapír árát (ami nyomán azonnal drágult a napi sajtó is), ugyanakkor e fontos alapanyag leszállítása is egyre körülményesebbé vált: a munkások sztrájkot jelentettek be (. . .). A napokig tartó bizonytalanság után tegnap szerkesztőségünk egy aggasztó tartalmú telefaxot kapott, amelyben a Matroz sztrájkbizottsága értesíti a napilapok szerkesztőségeit arról, hogy az elkövetkező öt napban csökkentett mennyiségben fogja leszállítani számukra az újságpapírt. A Magyar Szó esetében ez rendkívül veszélyes a nagy példányszámú csütörtöki és vasárnapi újság miatt (. . .), mert ekkor egy-egy szám kinyomtatásához több tonna papírra van szükség, míg a sztrájkbizottság felosztási terve egy tonna napi átlagot sem irányoz elő”.

Végül a szerkesztőség tudatta olvasóival, hogy a lap a szokásos terjedelemtől eltérően 12 oldalon jelenik meg, „mégpedig hulladékpapíron, amit a Forum Nyomda kiselejtezett a normális termelésből. A mitrovicai papírgyárban már hosszabb ideje akadozik a termelés. A Magyar Szó, mint már annyiszor korábban, tegnap sem tudott újságpapírhoz jutni, ezért nyomtattuk hulladékpapírra a keddi újságot”.

ÖSSZEOMLOTT AZ ORSZÁG, ÖSSZEOMLOTT A FORUM

A cím esetleg megtévesztő lehet, hiszen természetes, hogy a kettőnek semmi köze egymáshoz, csak azért emeltük ki egy helyen, mert mindkettő csaknem egyidejűleg szűnt meg.

A Szövetségi Képviselőház mindkét tanácsa 2003. február 4-én hosszú vita után elfogadta Szerbia és Montenegró alkotmányos alapokmányáról és végrehajtásáról szóló törvényt, majd kikiáltotta a Szerbia és Montenegró Államközösséget. Ezzel formálisan és jogilag is megszűnt a délszlávok állama, amely 1918 óta létezett. Az ország történelmében hétszer változtatott nevet, 1992. április 27-én alakult meg a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, amely a felbomlott szövetségi állam két tagjából, Szerbiából és Crna Gorából állt.

Az új közösség két tagját jóval lazább szálak fűzték egybe annál a konföderatív államformánál, amelyet Szlovénia, Horvátország, Macedónia és Bosznia-Hercegovina javasolt a múlt század utolsó éveiben. A Slobodan Milošević vezette héják csökönnyösen kitartottak a központosított föderáció elmélete mellett, s az etnikailag megtisztított hadseregre támaszkodva fegyveres erőszakkal megkísérelték elképzeléseiket ráerőszakolni a többi tagköztársaságra.

E téveszme mérhetetlen veszteséget okozott emberéletben, anyagiakban, milliók kényszerültek szülőföldjük elhagyására. Pontosan még ma sem tudni, hány életet áldoztak fel e rögeszme oltárán, lakosságával együtt falvakat, városokat töröltek le a térképről. Nekünk nem adatott meg az a szerencse, s nem volt olyan bölcs vezetőnk, mint Mihail Gorbacsov és Vacláv Havel, akik az öldöklés megakadályozása érdekében támogatták a közös állam tagországainak függetlenségét. Mi Slobodan Milošević államában éltünk, s ez volt a büntetésünk.

Meglepő, hogy a Forum Holdingnak Magyar Szó Lapkiadó Közvéltalattá való átalakulása nem ment zökkenőmentesen, s viszonylag hosszú ideig elhúzódott. Az alapító, a tartományi parlament 2001 folyamán az összeomlás előtt álló Forum és a Magyar Szó talpra állításának több javaslatával foglalkozott. Lapunk 2001. december 15-én közölte, hogy „a Tartományi Képviselőház tegnap vita nélkül elfogadta a Forum-ház átszervezésére vonatkozó határozati javaslatot, mely szerint január elején két közvéltalat (a lapkiadó és a könyvkiadó), valamint egy társadalmi vállalat jön létre”.

Az újszülött anyakönyvi bejegyzése valami oknál fogva elhúzódott. A Magyar Szó 2002. február 11-i közlése szerint a cég bejegyzése a bírósági eljárásban elakadt. A bejegyzést végző bíró szavai szerint az

átszervezés megtorpanásának legfőbb oka, hogy a Forum Holding nem hangolta össze a belső aktusait a vállalatokról szóló törvénnyel.

Az illetékes bíróság végül is 2002. május 23-án bejegyezte a Magyar Szó Lapkiadó Közvéllalatot. A Forum 58 éves korában véglegesen összeomlott.

ALAPÍTÓCSERE

Csaknem egyéves huzavona, heves vita után, a nemzetiségi lapok többségének, néhány vajdasági magyar párt és civil szervezet tiltakozása ellenére a Tartományi Képviselőház 2004. június 29-i ülésén úgy döntött, hogy a tartományi alapítású kisebbségi lapok, közöttük a Magyar Szó, alapítási jogát átruházza a nemzeti tanácsokra, s ha frázisként is hangzik, nem alaptalan a megállapítás, hogy az alapítócserevel új fejezet kezdődött e vidéken a leghosszabb ideje megjelenő újság történetében. Németh Ferenc ugyanis Legtovább a magyar olvasók szolgálatában című 1996 szeptemberében közölt cikkében felhívta a figyelmet arra, hogy az 54. évfolyamával a Magyar Szó ezen a tájon a legkorosabb sajtótermék. Emlékeztetett arra, hogy „vidékünk közel másfél százados sajtótörténetében (. . .) két lapot minden bizonnyal külön hely illeti meg: a becskerekai Torontált meg az újvidéki Magyar Szót.

A Torontál tájunkon az első magyar nyelvű napilap volt (. . .). Utolsó száma 1944. október 1-jén jelent meg Beccskereken. Bánát egyik legjelentősebb lapja volt, amely (. . .) jobbára tárgyilagosan és színvonalasan tájékoztatott az eseményekről (. . .). Több mint fél évszázadon át volt tehát fáklyavívő, s állt az itteni magyarság szolgálatában: tudósított, tájékoztatott, vitatkozott, szórakoztatott – együtt élt olvasóival és osztozott is az itteni olvasótábor gondjaiban, örömeiben. Megszűnésével jelképesen le is zárult egy korszak, nemcsak sajtótörténetünkben, hanem vidékünk történelmében is. Egy új időszak vette kezdetét, s nem egészen három hónappal a Torontál megszűnte után, 1944. december 24-én (. . .) Újvidéken beindították a Szabad Vajdaságot (. . .), amely nem vállalt közösséget a két háború között megjelent vajdasági magyar lapokkal, (. . .) ám ennek ellenére is volt némi párhuzam az egykori Torontál és a Szabad Vajdaságból lett Magyar Szó között (. . .).

Mindkettő megbecsülést érdemel eddig betöltött szerepéért, hiszen egyik is, másik is nem (volt) csupán egyszerű újság, hanem társadalmi, művelődési stb. életünk fontos tényezője, mondhatnánk valóságos intézménye. Méghozzá szilárd alapú, tekintélyes, hosszú életű intézménye, amelynek szerepét, jelentőségét nem lehet és nem is szabad elhallgatni.”

Miként viszonyul majd az új gazda e becses, nemes termék iránt, véget vet-e a több mint egy évtizede elhúzódó agóniának, sikerül-e fellendítenie, tisztességesen, tárgyilagosan szolgálja-e majd a megfogyatkozott közösség és olvasóinak javát, erről már a következő krónikás számol majd be.

Éltet a remény, hogy elődjével ellentétben egy emberhez méltó kor történelmét és egy demokratikus, civilizációs értékrendszer szócsövének történetét örökítheti meg.

A Magyar Szó kiadásában hamarosan megjelenő könyv fejezete

TALÁLKOZÁSOK

VUKOVICS GÉZA

A *Magyar Szó* hatvan esztendejéből ötvenhat az enyém is. Ennyi idő alatt részben szerkesztettem, s láttam el mindenféle írással. Nem egykönnyen döntöttem el, hogy a sok-sok megszólaltatott, bemutatott író, művész közül kikre is essen a választásom, hiszen mindegyik újságírói, szerkesztői pályafutásom egy-egy állomását jelentette. Íme, mire jutottam az emlékek rövid felidézésében, nagyon sajnálva, hogy annyian kimaradtak a listáról . . .

JÓTANÁCSOK PISTIKÉRŐL

Nemegyszer megfordultam a lap egyik alapítójánál, Gál Lászlónál is. Hol egy sakkpartira, hol egy versért, hol pedig egy könyvért. Mert hát sakkozni, írni, könyvet gyűjteni roppant szeretett. S mindig Gombóc kutyájával várt dolgozósobájában. Önfeláldozó hitvesének, Böske néninek csak arra volt belépési engedélye, hogy behozza a gőzölgő feketekávéját. Azért is szívesen fordultam meg nála, mert olvasgatta írásaimat is. És mindig volt valami megjegyzése, amiből tanulhattam. Ha néha túl igényes is volt, nem bántam, mert valamit mindig elleshettem az újságírás fortélyáiból. Igaz, ennek megvolt az „ára”, mert hát rendszerint felolvasva legújabb versét, s nyilván kíváncsi volt „szerkesztői véleményemre”. Gyakran csak hebegtem, habogtam, keresve a szavakat, mert mint azt tapasztaltam, szinte elvárta a méltányolást. Hát nem okoztam neki csalódást, mert egyre jobb verseket írt. Ő meg jutalomként újságírói, írói tapasztalatairól beszélt. Főleg, amikor tengerentúli útjára készült,

a messzi Ausztráliába, hogy felkeresse rég látott bátyját. Közben rám bízta Pistikéjét, illetve azt, hogy népszerű alakjának egyik „életője” legyek távolléte idején. El is mesélte, hogyan csinálja ezt ő. Nos, mindennap átnézi az újságokat, a rádiót hallgatja, s feljegyzi a bizarr, érdekes, komoly és nevettető dolgokat, s mindezt aztán a maga módján kommentálja. Persze, ízcsen, humorosan, szatirikusan. Mindennek csattanója volt, hogy amikor visszaérkezett, átnézte az időközben megjelent Pistikéket, s a szerzőket megejnyézte, vagy megdicsérte. Örültem, hogy az utóbbiak közé sorolt!

KÉT VÁGÁNYON

Sohasem ittam pertut Majtényi Mihállyal, mégis tegeznem kellett. – Így szokás ez a szerkesztőségekben, kezdőkoromban engem is erre szoktattak – biztatott barátságosan. Én meg, mint tapasztalatlan újdondász, szinte beleizzadtam, amikor 1948 végén, alig húszévesen szóba elegyedtem a *Magyar Szó* egyik megbecsült alapítójával, a már befutott íróval, akinck akkori 47 életéve, valamint újságírói, írói múltja számomra végtelen tekintélyt jelentett. Így hát a Karinthy-féle köntörfalazással igyekeztem elkerülni a közvetlen megszólítást, amit ő, a kitűnő megfigyelő és emberismerő azonnal észrevett, s félretolva szájában a pipát, mosolyogva megjegyezte: – Csak bátran, idővel majd hozzám öregedsz! Egyébként megpróbáltam magamévá tenni mindazt, amit az újságírásról elmondott. Éspedig azt, hogy az újságíró főképpen arról írjon, ami őt is érdekli, méghozzá úgy, hogy saját magának is tetsszen. – Mert – fűzte hozzá – az újságíró ritkán lehet elégedett önmagával, ám erre kell törekednie, s akkor olvasója is elégedett lesz vele. Amikor akarva-akaratlan szerkesztővé avattak, úgy hozta tárcáit, novelláit, mintha felettese lennék. Némileg zavarba is hozott a rá jellemző derűs vagy huncut észrevételével, miszerint „a főnököket mindig tisztelni kell”.

Nem neheztelt, legalábbis ennek semmi jelét sem mutatta, ha az akkori zavaros időkben elsőbbséget kellett adni valamelyik közéleti „nagyaság” végtelenül hosszú beszédének, felszólalásának, ami aztán felborította a szokásos laptervet, s nyilván kiszorította a „mellékes” dolgokat. Így azt is, amit Mihály bá rendszeresen, hetente legalább egyszer, papírra vetett. Mondani sem kell, hogy az akkor „fontos” szövegek már réges-rég feledésbe merültek, s megmaradt a legtöbb

„mellékes” színes írás, amelynek ő példamutató mestere volt. És megértően bólintott, amikor igyekeztem megmagyarázni, hogy így meg úgy alakult a helyzet. Amikor az írott szó, vagyis irodalom lexikális alakja lett, akkor is szívesen eleget tett az újságírás futószalagján beérkező napi feladatoknak. Mert ő mindvégig „két vágányon halad, az újságíróin és az íróin, hiszen ez a magyaroknál régi hagyomány” – világosított fel. – Na egyszer ezt megírom magamról is – fogadkozott néhanapján. – Képzeld el – folytatta elgondolkozva –, olyan lenne ez, mint valami életműtömb! Sajnos, melengetett terve nem vált valóra. De így is eleendő maradt az utókorra.

SZÓJAVÍTÁS

Hálás voltam Herceg Jánosnak, hogy szorgalmasan írta és küldözgette heti jegyzeteit, melynek betűhibáit szorgalmasan javígtattam, s ha valamiben nem voltam biztos, feltétlenül felhívtam, mert minden leírt szavát becsben tartotta. Főleg pedig gondolatait, gyakran rebellis véleményét. Egyszer, a hajdani toborzással foglalkozva, egy régi verbunkosból idézett: „A jó lovas katonának, de jól megyen dolga, Eszik, iszik a táborban, semmire sincs gondja . . .” Többször is elolvastam ezeket a sorokat, mert valami nem stimmel. Végül rájöttem: az eredetiben a „megyen” helyett „vagon” áll. Felhívtam, s közöltem vele észrevételem, ám ő ragaszkodott a „megyen”-hez. Tépelődtem, mit is tegyek, végül elhatároztam, autóba ülök, s felkeresem doroszlói víkendházában. Egy szó miatt. Persze, magammal vittem a kéziratot, no meg a megfelelő daloskönyvet. Hogy ne folytassam, a könyvvel a kezemben is alig tudtam meggyőzni, hogy ez egyszer tévedett. – Jól van, a fene egye meg ezt a „megyen”-t – mondotta, és saját kezűleg „vagon”-ra javította át. Majd megengesztelődve megdicsért buzgalmamért, s ott tartott a maga főzte ebédre: csirkeragura. Közben arról beszélt, hogy mindig is kötötte magát a papírra vetett mondanivalójához, s még a „vakbuzgó” politikai időszakban sem engedte meg, hogy belejavítsanak szövegébe. – Amit leírtam, kimondtam, ahhoz mindig is ragaszkodtam – szögezte le határozottan.

Erről egy más alkalommal magam is megbizonyosodtam. Mint Milan Konjović elválaszthatatlan barátja, nyilván ott volt a neves festő topolyai tárlatának megnyitóján is, melyet az akkori szokás szerint, társasvacsera követett. Ács Jóska elmaradhatatlan kísérőjeként én is ott voltam.

Néhány vacsorabeli spriccer után Herceg és Konjović összeszólalkozott az egyik kiállított képpel kapcsolatosan. Valami olyasmin, hogy az egyik festményen a búzatáblák között hány piros virág van. Szó szót követett, majd végül döntés született, hogy elmennek a tárlatterembe, s ott fejezik be a vitát. Nyilván velük tartott Ács Jóska, de még én is. Az ám, de a terem zárva volt! – Sebaj! – kiálltotta Herceg, s nekirontott az ajtónak, amely nagy roppanással kinyílt. Bent aztán zajos magyarázkodásba kezdett a két zombori kiválóság, hogy aztán megbékélve összeboruljanak. De hajnalban megérkezett a teremőr, s a feltört zárat látva a rendőrséget értesítette. Nagy magyarázkodás után a hatósági szervek elvonultak, mert hát, hogyan is tartóztassák le Konjovićot, no meg Herceget, ki ezúttal is tanújelét adta annak, hogy ha igazáról van szó, a zárt ajtó sem akadály!

NOTESZ NÉLKÜL

Feszélyeztem magam, amikor Brezsán Gyula fotós kollégámmal felkerestük belgrádi lakásában Debreczeni Józsefet. Ugyanis nekem bedöglött a magnóm, Gyulának pedig a fényképezőgépe. Emellett szakmám minden csínját-bínját ismerő, annak minden műfajában jeleskedő, s íróként is babérokat arató egyéniséget kellett megintervjúvolnom. No meg akinek pesti tevékenységéről keveset tudtam, s aki szerzője volt a magyar irodalom egyetlen hiteles táborregényének, a *Hideg krematórium*-nak, amely nálunk is fogalommá vált. Hát kollégámnak sikerült működőképessé tenni gépét, ám az én magnóm továbbra is hallgatott. Szerencsére magammal vittem noteszom, golyóstollam. De amikor ezeket kivettem az asztalra, interjúalanyom sápadt, szikár arcán alig látható mosoly jelent meg, s halkan megszólalt: – Kedves ifjú barátom, mi lenne, ha jegyzőfüzete nélkül beszélgetnénk?! Hírlapíró koromban ezt gyakran megtettem. Egészen elhültem, mert ilyesmivel addigi rövid pályafutásom alatt még nem próbálkoztam. S most egy ilyen pedáns, alapos, szavait megválogató egyéniséggel folytatott beszélgetést véssém emlékezetembe, majd vigyem papírra?! Mi mást tehettem, feltettem az első kérdést. Ő meg halkan, de szerencsémre lassan válaszolt. Sőt, a többi kérdést meg sem várva mesélni kezdett életéről, munkásságáról, főleg pedig auschwitz-i élményeiről.

Csupa füllé válva odafigyeltem, miközben eszembe jutott: hála emlékezőtehetségemnek, az iskolában sohasem tanultam, mert egyből meg-

értettem, megjegyeztem magamnak tanáraink magyarázatát. Egyébként is beszélgetőtársam olyan érdekesen, tömören mesélt, csak a lényeges dolgokra térve ki, hogy követni tudtam gondolatmenetét. Sőt legvégül megismételte a vallomásának főbb mozzanatait. De azért a biztonság kedvéért, amint kikísért bennünket, az autóban előszedtem a noteszom, s buzgón jegyezgettem a hallottakat. Otthon aztán aggódva vártam, hogy milyen megjegyzést tesz a neki elküldött szövegre. Amikor az visszaérkezett, csak néhány javítás volt rajta, no meg egy rövid üzenet: „Elégedett vagyok, magából még lesz valami!”

CSAK AZ EMLÉK MARADT MEG

Hangya Andrással még középiskolás koromban találkoztam Szabadkán, ahol „propagandistaként” az egyik feladata volt, hogy lerajzolja a város „kiválóságait”, főleg dolgozókat, akik arcképét aztán a főtéren elhelyezett pannón függesztették ki. Magam sem tudom, hogy miért, talán mint jó tanulót és ifjúsági „aktivistát”, engem is a művészhez küldtek, hogy rajzoljon le. Amikor fölkerestem, szívélyesen fogadott, leültetett, s előszedte „szerszámaid”. Arcomat összehúzott szemével méregetve gyorsan „megörökített”, majd rajzát nézegetve ezt mondta: – Nem jó! Ezt tette második próbálkozásával is, s csak a harmadikat tartotta megfelelőnek. Ezt aztán megtartotta magának, hogy kifüggesse a főtéren. En ostoba, nem kértem el a „selejtet”. Mint ahogyan évekkel később, amikor Ács Jóskaival együtt felkerestük zágrábi képekkel zsúfolt műtermében, sehogyan sem akartam elfogadni a festményt, amelyet nekem akart ajándékozni. Pedig a *Magyar Szóban* ő volt a legnépszerűbb művész, akinek rajzai, melyekkel a hozzá juttatott szövegeket illusztrálta, gyorsan eltűntek fiókomból, mert azt, kulcs híján, nem tudtam bezárni. Sőt egy alkalommal, amikor egy ünnepi szám szerkesztőjeként Újvidékre hívtam, hogy a kiválasztott szövegeket illusztrálja, a kész rajzok szőrénszálán eltűntek, amikor óvatlanul elhagyta a könyvtárat, ahol serényen dolgozott. Noha többnyire nyugodt volt, ez alkalommal dühös lett, mert előlről kellett kezdenie a munkát. Mondanom sem kell, ezeknek a rajzoknak is, szerencsére megjelenésük után, nyomuk veszett. Nekem meg csak a jeles festőnek mindmáig szép emléke maradt meg.

MŰSZAKI ZSENI

Sinkó Ervint újvidéki tartózkodása idején többször is felkerestem lakásán. Vagy azért, hogy kéziratot kapjak tőle, vagy pedig azért, hogy interjút készítsek vele. Többnyire figyelmesen hallgattam érdekes élményeit, mert ha könyvekben is beszámolt róluk, az élő szó sokkal hitelesebben hangzott. Mindig mellette volt elválaszthatatlan kísézője, illetve minden viszontagságát vele átélő hitvese, s ha kellett, csendesen beleszólt férje elbeszélésébe, pontosítva az adatokat, helyeket, neveket, történéseket. Élményszámba ment ez, mert olyasmiket hallottam, amik a történelemkönyvekbe, irodalomtörténetekbe illettek. És ami külön meglepett, Sinkó Ervin sohasem kérte, hogy átnézzem a kész kéziratot. – Ez már a hírlapíró gondja – mondogatta, mivel megbízott bennem.

Elárulhatom, hogy mint „megbízható újságíró”, szerepet kaptam néhányszor személygépkocsijában is, melyet hitvese vezetett, éspedig nagy óvatosan, csak mereven előre nézve. Nekem is, mint alkalmi utasnak, a hátsó ülésen ülve, az ablakon kibámulva jobbra, balra kellett néznem, s mindig jelteni, honnan közeledik idegen autó.

Egyik látogatásomkor szótlánul fogadott a kedves házaspár. Hamar kiderült, hogy miért. Fürdőszobájuk egyik csapja csöpögött, folydogált rendületlenül. Mikor megszólaltak, azt kérdezték, tudok-e valamilyen ügyes mestert, aki segítene a nagy bajon. Mivel otthon az ilyen csap- és hasonló ügyek hatáskörömbe tartoztak, megkérdeztem, hogy van-e franciakulcsuk, fogójuk, vagy egyéb szerszámuk. Erre csak összenéztek, s megrázták a fejüket. Egy kis gondolkodás után úgy döntöttem, hogy átnézek a közeli Vékás házba, ahol többször is megfordultam, mert jól ismertem a népszerű szabót, s csakhamar visszatértem egy franciakulccsal. Zavarban levő vendéglátóim jelenlétében jól meghúztam, szorítottam a megfelelő csavart, s lám csak, megszűnt a csöpögés. – Maga egy műszaki zseni! – mondta hálálkodva a háziasszony, s ezt hajtogatta búcsúzásakor is, amikor kikísért.

LEVIZSGÁZTAM

A józan önbecsülés. Ez volt az, amire B. Szabó György példát adott. Éspedig sok-sok találkozásunk alkalmával. Ugyanis mint a művelődési rovat, majd a *Kilátó* szerkesztője, mindig magam mentem el a beígért írásért. Mert nem csupán kéziratot adott, hanem tanácsot, ötletet is. Az

sem volt mellékes dolog, hogy mindig finom süteménnyel, kaláccsal is várt. Ám mielőtt átnyújtotta volna a gépelt szöveget, megmutatta, meddig jutott készülő absztrakt rajzával, amely a türelem műve volt, hiszen apró tollvonásokkal, félkörökkel szinte „szőtte” az elvontságukban is kifejező formáit. – Csak mondja, ha nem tetszik – nógatott, miközben arca belső feszültséget árult el. Persze, dicsérő szavakat mondtam, nem azért, hogy ne sértsem önérzetét, hanem mert valóban tetszett finom szövésű munkája, tiszteletet ébresztett aprólékos, kézügyességet próbára tevő fáradozása.

Nos, mindez után következett a „kiérdemelt” sütemény, kalács, amit figyelmes neje hozott be, aki amilyen gyorsan bejött, olyan gyorsan távozott is. A szokásos felolvasás sem maradt el. Ugyanis, mielőtt átnyújtotta volna kéziratát, azt lassan, minden szót hangsúlyozva, felolvasta. Közben szúrós tekintetét időnként rám vetette, hogy lássa: megelégedettség ül-e arcomon. Én meg állandóan mosolyogtam, hogyisne, jó, kitűnő írást vehettem birtokomba, melynek mindig is visszhangja volt.

Ezután következett a kötelező beszélgetés irodalomról, képzőművészetről, no meg a zenéről is, mert tudta, hogy ezen a téren eléggé járatos vagyok. Közben kérdezgetett is egyet-mást az irodalomról, s elégedetten bólintott, ha megfelelő választ adtam. Nem is sejtettem, mire megy a játék. Ez csak később derült ki, amikor egyszer azt mondta, hogy hozzam el indexemet. Mert hát a Tanárképző Főiskolán a magyar irodalom tanára is volt. Mikor végre az indexemmel jelentem meg nála, elkérte, és beleírt valamit. – Na, levizsgázott! – mondta, miközben visszaadta a már szükséges értékeléssel betelt leckekönyvet . . . Levizsgáztam . . . Talán szerkesztésből is.

AZ „ÖNGYILKOS” ÍRÓ

Szirmai Károlyt fura módon ismertem meg személyesen. Amikor egyik beküldött kézírata két nap múlva sem látott nyomdafestéket, mert egy pártkongresszus tengernyi unalmas anyaga kiszorította a lapból, előbb telefonon felhívott, s idegesen, remegő hangon azt közölte velem, hogy végez magával, ha írása rövidesen nem kerül sorra. Persze, kissé megijedtem, mert ilyen fenyegetéssel még senki sem szorított sarokba, s megígértem, hogy mielőbb közlöm sötét hangulatú elbeszélését, amely egyébként eléggé elütött, ellentétben állt az akkori derűlátó pártszöve-

gekkel. Mivel az írás másnap sem jelenhetett meg, harmadnap megjelent személyesen maga az író. Rám meresztette sokdioptriás szemüvegén át röntgenszemét, s reszkető, de azért erőteljes hangon megkérdezte, hogy számíthat-e rám, vagy pedig teljesíti baljós fenyegetését. Egészen megdöbbentett, s zavaromban azt ígértem, mindent megteszek, hogy ne hagyjam cserben. Kissé megnyugodva távozott, én meg azonnal az akkori főszerkesztőhöz siettem, s elmagyaráztam neki, hogy miről van szó. Megértően bólintott, s helyet sorított a Szirmai-írásnak, amely, mint mondtam, rémlátásával is többet elárult helyzetünkről, mint a terjen-gős pártdokumentumok.

A PIPACSONK HANGULATA

Csépe Imre kéziratait, bevallom, az olvasók követelésére is, akik élvezték a földhözragadtakról írt karcolatait, elbeszéléseit, verseit, rendszeresen közöltem a *Magyar Szó* hasábjain. Emiatt aztán megróttak az egyik szerkesztőbizottsági ülésen. Én nyilván a szerző védelmére keltem egyebek között azzal érvelve, hogy ő az egyetlen szürrealista írónk. Erre kollégáim elhallgattak, csak egyikük kérdezte, hogy mire alapozom állításom. – Hát nem olvastátok legutóbbi novelláját, amelyben a szürről írt?! Szavaimat néma csönd, majd nevetés követte. Így aztán továbbra is, persze ritkábban, helyet adtam a „szürrealistának”. Akivel, nagy szomorúságomra pár nappal halála előtt találkoztam otthonában. Boldog volt, mert saját házában lakhatott, ahol disznót is vághatott, sőt egy szőlőcske birtokosa is lett. – Kiskomám – ült fel nagy nehezen ágyában –, saját receptem szerint főztem barackpálinkát, magostul, hogy finom kesernyés íze legyen . . . És megajándékozott egy üveg pálinkával, amelyet gyors távozása után szinte ereklyeként őriztem. És búcsúztatásakor a sírjára a búzatáblák között szedett pipacsokat helyeztem. Annak tudatában, hogy utána senki sem fog olyan érdekesen, megrendítően, csupa érzéssel írni a nagy piros virágú „gyomnövényről”.

KRISZTUS KÖNNYEI

Úgy döntöttünk, Ács Jóska meg én, hogy olaszországi élményeinkről, benyomásainkról könyvet írunk. Éspedig a szöveget többé-kevésbé én, az illusztrációkat pedig nyilván útítársam készítené. Harminckilenc esztendővel ezelőtt, 1965 tavaszán beszélgettünk erről buzgón, miután három hétig a csizma alakú államot jártuk. Végigmentünk a „száron”,

és megcsodáltuk Velence, Milánó, Róma, Nápoly és más városok látványosságait, megtekintettük azok múzeumait, képtárait. A csizma orráig jutva átkeltünk a régiességektől zsúfolt Szicíliába is. Legelőbb Palermóba, majd Agrigentóba, Siracusába látogattunk, ahol egy pillantást vethettünk három vizóriásra, a Jón-, a Földközi- és a Tirrén-tengerre. Amikor megérkeztünk Siracusába, az állomáson néhány fiáker várakozott. Mintegy félórás alkudozás után engedtünk egy idős konfliktulajdonos csábításának, ki feledhetetlen kocsikázást ígért. A legmeggyőzőbb érve az volt, hogy Jóska szerint nagyon hasonlított a lexikonillusztrálók Arkhimédészére, a város hajdani fiára, ki itt találta fel a pit, a vízbemártást és a csigasort, s magabiztosan kijelentette, hogy kimozdítja a Földet a helyéből, ha egy szilárd pontot adnak neki.

Megtekintettük Diogenésznek, a filozófusnak visszhangjáról ismert barlangját, Athéne istenasszony templomát, a görög színházat, ahol egykor Plátón is ült, továbbá a romvár alagúthálózatát. Megbámultuk a korszerű érdekességeket is: a nyakkendő áruló majmot, a ház előtti heverőn szundikáló házaspárt, a szabad ég alatt miséző papot. Majd megálltunk egy külvárosi kocsmánál, hol egy maffiagyanus, szörnyen kancsal és sántikáló kocsmáros fogadott bennünket. Előbb spagettit hozott, majd borait kínálta. Gyengébb, majd erősebb itókat öntött a decis poharakba. Juhsajtot is felszolgált, hogy felszívja az italt, nehogy gyorsan a fejünkbe szálljon. Mikor már azt hittük, hogy jobb bora már nem akad a pincében, büszkén bejelentette: – Most következik a Lacrimea Christi (Krisztus könnyei). Közvetlenül a Vezúv lankáiról érkezett! Már kissé mámorosan ittuk a világhírű erős vörösborot, és arcunk hasonló színt vett fel. Jóska vidáman jegyezte meg: – Ettől az isteni nedűtől egyenesen az égbe szállunk! – De aztán nagy nehezen csak a fiákerbe szálltunk. – Mindezt meg kellene rajzolni, meg kellene írni! – lelkesedett Jóska. Sokat dédelgettük ötletünket, s gyakran emlegettük későbbi közös utazásaink alkalmával. Így, amikor a szerbiai kolostorokat kerestük fel, vagy amikor a zágrábi, ljubljanoi, belgrádi, szabadkai, zentai, topolyai s más helységi kiállításokra mentünk. Bevallom, ezeken a kiruccanásokon tanultam a legtöbbit a képzőművészetről, a szem elé táruló e világi szépségekről. Persze, Jóska lelkes és alapos magyarázatának a segítségével.

Ezért is emlékezek leginkább rá, közös újságunk, a *Magyar Szó* megjelenésének hatvanadik évfordulója alkalmából.

ÜDVÖZLET A BÖRTÖNBŐL

NÉMETH ISTVÁN

Egy szerkesztőségi nagytakarítás alkalmával akadt a kezembe az a boríték s benne az a részben kézzel díszített üdvözlőlap, amelyről itt szólni szeretnék, ha a megilletődöttségéből szavakat tudnék találni. Mert vannak esetek, amikor ez nehezen, vagy egyáltalán nem megy. Nincs mindenre megfelelő szavunk. Ilyenkor elnémulunk, dadogunk, levegőért kapkodunk, mint a fuldoklók.

A *Magyar Szó*, mert annak a szerkesztőségében történt a titkárnő által végzett nagytakarítás, tehát a *Magyar Szó* 2004. január első napjaiban – így egy kicsit megkétszerezve – karácsonyi s egyszerűsített újévi üdvözlőt kapott a posta útján. Sok más hasonló üdvözlővel egyetemben. Pártelnököktől, miniszterektől, diplomátáktól s úgynevezett egyszerű olvasóktól. A titkárnő bizonyára mind számba vette, beszámolt róluk a főszerkesztőnek, külön kiemelve az úgynevezett fontos, számontartott személyektől érkezett üdvözlőket, díszítványokat. Aztán mind belekerült egy nagy dobozba. Év vége felé pedig onnan – mert minek őrizni tovább őket – a papírkosárba. Hiszen nemsokára érkezni fognak az új üdvözlőlapok és díszítványok a *Magyar Szó* hatvanadik születésnapjára, helyet kell csinálni részükre.

Hogy a véletlenül megmentett boríték a benne lévő, részben kézzel színezett üdvözlőlap ez év január első napjaiban érkezhett a szerkesztőségbe, az abból állapítható meg, hogy a küldeményt a múlt év utolsó napján adták postára, a postabélyegző tanúsága szerint 2003. XII. 31-én, amit, tekintettel az újévi ünnepekre, néhány nappal később kézbesítettek.

A részben színezett üdvözlőlapot Sremska Mitrovicán adták fel egy, a sokobanjai Morava nevű szálloda emblémájával ellátott fehér borítékban. A feladó F. Norbert MB 4519. K. P. Z. I. 22 000 S. Mitrovica, Fruškogorska b. b. volt. A titokzatos három betű, a K. P. Z. alighanem, magyarrá fordítva, büntető-javító intézetet rejt magában, vagyis ahonnan a levél érkezett, annak, minden szépítgetés nélkül, börtön a neve.

Felbontva a borítékot, mert felbontva jutott el hozzám az említett szerkesztőségi nagytakarítás alkalmával, rögtön világossá vált előttem, hogy nem a börtönigazgatóság üdvözli a *Magyar Szó* szerkesztőségét, hanem – s ezért itt ez a nagy fölhajtás – a börtön, vagy ahogy a feladó a saját rabtársai nevében írja: „a büntetőintézet magyar ajkú lakói”.

Éspedig így, ebben a sorrendben: F. Norbert, Ng. S., N. Mátyás, Cs. László, Á. Rudolf, H. István, M. Fábrián, Cs. Lajos, B. S., F. János, T. Boban, L. Imre, S. Róbert és V. Menyhért.

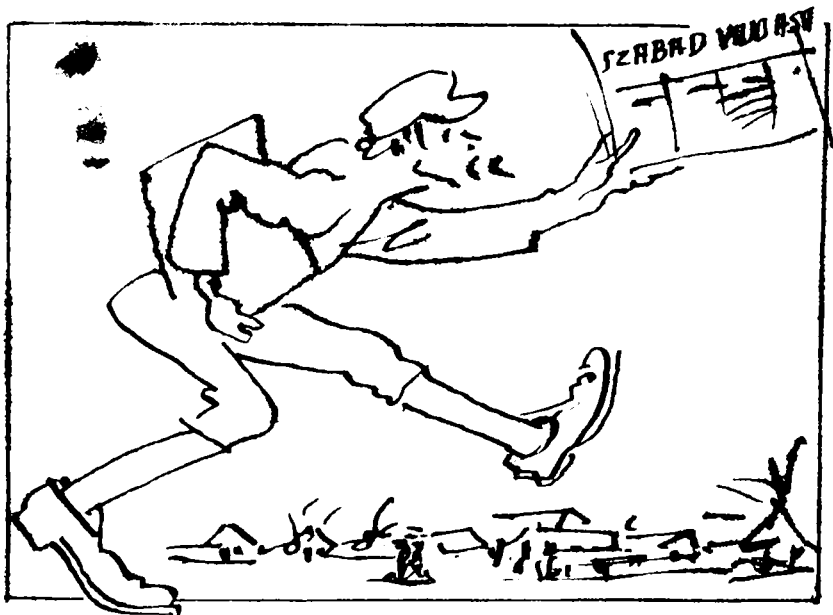
Ők ugyan a teljes nevükkel kívántak a szerkesztőségnek „kellemes karácsonyi ünnepeket és sikerekben gazdag, boldog új esztendőt”, de mi nem kértünk tőlük erre felhatalmazást, nem is az volt a célunk, hogy itt teljes névvel szerepeljenek, hanem, hogy ne maradjon nyomtalanul egy börtönbéli üdvözlő, ami üzenetként is felfogható, miszerint egy nem irigylésre méltó intézet lakóiban, esetünkben magyar ajkú lakóiban is megvan, munkál a szépre, a jóra való törekvés, talán még erősebben, mint azokban, akik valamiféle javítóintézet falain kívül élnek, s éppen ezért néha megfelelkeznek arról vagy nem érzik szükségét, hogy kifejezzék rokonszenvüket, ragaszkodásukat, szeretetüket azok iránt, akikkel tartoznak.

Ha annak idején, egy évvel ezelőtt került volna a kezünkbe ez a nem mindennapi üdvözlő, fölkerestük volna a szóban forgó intézet magyar ajkú lakóit s megkérdeztük volna tőlük, mi indította őket arra, hogy jókívánságukat – a hozzátartozóikon kívül – a *Magyar Szó* szerkesztőségének is elküldjék?

Így viszont csak találgathatunk.

Hacsak valakik nem így akarták megtréfálni a meglett korba lépő *Magyar Szót*, amelyről elképzelhető, hogy lassan akár a börtönlakók lelkében is magyar szóként ver visszhangot. Mármint a magyar ajkú börtönlakóékban.

Hatvan év alatt rengeteg levelet kapott a *Magyar Szó* olvasóitól, mind a lap barátaitól, mind ellenségeitől. Dicsérőt, magasztalót, biztatót, bírálót, gyalázkodót, mindenfélét. Engem ez a börtönből érkezett igencsak szokványos fogott meg a legjobban. Már-már meghatódtam fölötte. Pedig könnyen elképzelhető, hogy a tizennégy aláíró nem azért került börtönbe, mert egytől egyig ártatlan volt. De amikor ezt a levelet írták, mind azok voltak. Talán öreg vagy öregedő fejjel is gyerekek, akik valakinek, valakiknek örömet próbáltak szerezni. Egy pillanatra talán úgy érezték, ezáltal kalickából szabadulnak. Rabkalickából.

Ács József (1914–1990) rajza

KÖDBEN

CSORBA ISTVÁN

Igen, 2005 januárjában lesz hatvan esztendeje, hogy ott a faluszélen versenyt futottam a Széllal. Földről fújt, északról, onnan, ahonnan mindig, télidőben meg éppen hideget lehel a tájra a természet játéka.

Futottam, hogy elkapjam azt a konyharuha nagyságú papirost, amit úgy görgetett a Szél – néha-néha fel is kapta –, mintha tudtomra akarná adni, hogy nem nőttem fel a feladathoz. Igaza is volt, mindössze tízéves voltam akkor, a Szél pedig, a ravasz fickó, valamivel korosabb lehetett, s noha széllébéleltként tartották számon már akkor is, élettapasztalata két-három lóhosszal előbbre járt mint az enyém.

Egyszer csak fordult a kocka. Mindössze félméternyi hiányzott, hogy lecsaphatok rá. De hirtelen, mintha csak lába támadt volna, vagy inkább szárnya, elrugaskodott a fagyos ugartól és hoppá, átlibbent egy – talán két méter széles lehetett – árkon, ahol teljes biztonságban érezhette magát.

Legalábbis egy ideig; talán öt-tíz percig. Mert ennyi idő után én voltam lépésen, jobban mondván ugráson, az árok túlsó partját megcélzandó. Lándolásom helye azonban közelebb esett az árok medréhez – benne hártyszerű jeget varázsolt a januári zimankó –, mint a partjához. Mégsem volt sikertelen ez a vállalkozás, mert a múlt nyár nevelte kőrökbe kapaszkodva lecsaphattam zsákmányomra, a Szabad Vajdaságra.

Ha egy esztendővel később teszem, már Magyar Szóra vadászhattam volna, mert időközben nevet változtatott, csakúgy mint szerb nyelvű testvérpárja, amely Slobodna Vojvodinából lett Dnevnik. Más kérdés,

hogy egy esztendőre rá már nem lett volna szükségem ilyen kalandra, mert ahogy valamelyest kerékvágásba került a lapterjesztés, előfizettünk a Magyar Szóra. Csakúgy mint korábban a Torontálra. Akkor már nem a Szél „terjesztette”, hanem Harangozó Pista bácsi kézbesítette az előfizetőknek, az alkalmi vásárlókat pedig azzal csalogatta utcára, hogy három-négy percenként megeresztette a hangját, hogy: „Madár szó”! Igen, beszédhibás lévén az öreg, Madár szóra keresztelte a lapot.

És most – képzeletben és nem árok mellett – ugorjunk egy nagyot. 1957-et mutatott a naptár, július havának 23. napját, amikor a Forum Palota bejárati ajtajának a kilincsére először tettem rá a kezem. Huszonhat esztendőre rá, 1983. július 1-jén aztán „levettem a kezem” erről a kilincsről, hogy a szabadkai 7 Nap redakciójának kilincsét „markolásszam”. Nos, e két dátum közé kellene most írnom kétszáz sornyi valamit, az én Magyar Szó-s életemet. Látom, érzem, nagy fába vágtam a fejszét. És talán meg sem írom, ha Németh István, az író-újságíró – aki állítólag barátom – telefonon keresztül megannyiszor rám nem rivall: „Ülj le, és írjad!” Majd egy napra rá lányít a szövegen: „Írjad, mert bent nagyon várják már a kéziratodat. Ki-kilesnek a Híd ajtaján, hogy . . .” Ezután két napig csend honol. Örülök is szerfelett, hogy most már meg sem kell írnom, mire olyasvalamit kiabál a telefonba, barátságunk forog kockán, ha . . .

Jól van, no, kezdem, szánom rá magam a „favágásra”.

Fentebb azt írtam, hogy 1957 júliusában a Forum ház kilincsére tettem a kezem. Az a teljes igazság, hogy akkor még nem volt Forum, néhány hónapra rá született meg a nagy kiadóház az összes kisebbségi lapok, valamint a könyvkiadó egy és ugyanazon „akolba” való terelésével. Bátortalanul tettem a kezem a kilincsre, és rögtön le is kaptam onnan; hirtelen olyan érzés kerített hatalmába, nem lehet igaz, hogy a Magyar Szó ilyen impozáns székházban kapott helyet. Fordultam tehát egyet, hogy távolabbról, az utca másik oldaláról is szemügyre vegyem, jó helyen járok-e vajon. Mint csakhamar kitudódott, jó helyen jártam. Magabiztos léptekkel „törtetem” hát a bejárat felé, ahol akkora volt a nyüzsgés, mintha légítamadástól tartana a sokadalom. Pedig nem történt egyéb, minthogy 300 méterrel odébből, a Jovan Đorđević utca sarkáról egy „egérlyukból” költözöködött a Magyar Szó a fentebb vázolt palotába. Valóban, olyannyira leírhatatlan volt a zürzavar, hogy az én tájékozat-

lanságom nem nagyon ütött el az irodai bútorokkal futkosó hordárokétól. S ez, mi tagadás, fokozta magabiztosságomat, különös tekintettel arra a körülményre, hogy engem a főszerkesztő kéretett ide Szabadkáról, az ottani fiókszerkesztőségéből, ahol már úgy másfél hónapja lábatlanokdram. „Vébel látni akar”, ezzel bocsátott útra a szabadkai főnök.

Az első emeleten aztán „hanyag eleganciával” – ilyennek képzeltem az újságírókat? – odavetettem valakinek: „Vébel Lajost, a főszerkesztőt keresném . . .” Mire az illető: „Ott ül a pipás”, mutatott rá a sok ajtó közül az egyikre.

Valóban ott ült pipástul, mindenestül. Vagyis: fehér vászonnadrágban, ugyanolyan cipőben, halványkék ingben, melynek egyhangúságát vörös nyakkendő törte meg; a nyakkendőn sziget, a szigeten pálma, a fa alatt pedig egy színes bőrű hölgyemény kissé hiányos öltözékben . . .

– Te, ezzel a költözködéssel úgy össze van szarva itt minden, hogy le sem ültetek. Megyünk egyenesen a nagy szerkesztőségi szobába, hogy lássad, miként funkcionál majd ez a modern amerikai deszkrendszer – szűrte a szavakat a pipaszár mellett Vébel. Menet közben aztán odaszólt Smidt Máriának, a titkárnőnek: – Légy szíves, Csorbának írdál ki egyapidíjat.

Neveléses, vagy inkább röhejes, hogy még aapidíjat is szóba hozom. Mégse kerülhetem meg, mert akkora összeg lapult a kék borítékban; hogy amikor elhagytam a palotát és bepillantottam, úgy volt, hogy visszafordulok, mert annyi pénzapidíj gyanánt sose volt „zsebkendő sarkába kötve” nálam. Hogy mégse mentem vissza, abban alighanem az játszott közre, hogy a Báni Palota környékén összefutottam Lázár Lajos adai barátommal. Nyomban meg is hívtam ebédre, hogy ne húzza már a zsebemet ez a rengeteg pénz. A Putnikban, a legelőkelőbb étteremben ültünk asztalhoz, hogy az 50-es évek diákmenzájához szokott gyomrunkat próbára tegyünk, megbirkózik-e vajon az „étlappal”.

Nagy nehezen megbirkózott vele. És még pénzem is maradt.

Két hétre rá azonban, derűre ború: behívtak katonának tényleges időm letöltésére. Ötvenkilenc tavaszán aztán lehántoltam magamról az angyalbőrt, és irány a szabadkai fiókszerkesztőség, mert állítólag ott volt rám szükség. Három évre rá – ismét állítólag – Újvidéken, a központi szerkesztőségben „lett rám szükség”; így lettem – Polyvás Józseffel együtt, akit Zomborból parancsoltak Újvidékre – székvárosi lakos. Far-

kasordító hidegben, karácsony előtt két nappal érkeztem meglehetősen leverten, sóvárogva a Szabadkán hagyott baráti köröm után.

– Majd csak kitelelsz valahogy – vigasztal Vébel – és akkor tavaszra belelendülhetsz a munkába. – Vigasztalt, holott ő maga is vigasztalásra szorult volna, mert akkor már igencsak suttogták a jólétesültek a hírt, hogy mennie kell a lap éléről, rotálják nőügyei miatt. Így is lett, de csak egy esztendő múltán, 63 végén távozott meglehetősen tisztázatlan körülmények között.

A deszkre (nagy szerkesztőségi szoba, jobban mondva istálló, ahogy magunk között neveztük), amelyben annak idején, 57-ben – a főszerkesztő szavai szerint – össze volt szarva minden, mostanra, 63-ra a „túlnépesedés” volt a jellemző. Itt (meg bizonyos értelemben a klubban) zajlott minden: egyesek írtak, mások szerkesztettek, ismét mások könnyebb műfajt űztek, magyarul szólva pletykáltak. De a deszk volt a színhelye a munkaközösségi és a pártszervezeti üléseknek is. Mostanában, ahogy negyven év távlatából időről időre ködön át felidézem, egyfajta önmagáért létező óriás-hangyaboly jelenik meg lelki szemeim előtt. A köd mint köd, persze állandóan változtatja alakját: hol vastag, áthatolhatatlan a (lelki) szem számára, máskor elvékonyodik, és egy amorf tömeget sejtet maga mögött, ismét máskor foltokban jelenik meg, és pillanatokra kinagyítva láttatni enged egy-egy arcot, szegletet. Például Majtényt pipástul a klubban. (A nagy öregek akkor már nem jártak fel a deszkbe, a titkárságon adták le az otthon előkészített kéziratot, és egy csésze fekete mellett elüldögéltek egy órácskát a klubban. De sose együtt. Mindegyiküknek megvolt ugyanis a maga udvartartása.)

Tovább hömpölyög a köd, Bálint István próbál „megbújni” mögötte rőfnyi külpolitikával a kezében azon melegében, amint letépte a teleprinterrel. Őt mint örökös párttitkárt is, övezi egy-két ködfolt. S ha olykor-olykor elvékonyodik és pártülés közben mutatkozik Pista, akkor imigyen okítja a lázadó fiatalokat: „Jegyezzétek már meg végre, Sótinak, az egyetlen magyar néphősnek mindig igaza van . . .” (Egyszer aztán, sok-sok év után hirtelen nem lett igaza; egyébként úgy adódott, hogy – milyen furcsa – éppen akkor lett volna igaza.)

Apropó, pártülés. Valamikor a 70-es évek derekán Siflis Lajos és Matuska Márton heves vitája veti szét a ködöt. Siff: „Marci, neked implicite igazad van, de . . .” Marci: „Lajos, az isten áldjon meg . . .”

(Valaki a tömegből öblös hangon közbeszól: – Jó lesz vigyázni az istennel, utóvégre pártulésen vagyunk . . .) Marci folytatja: „Szóval azt akarom mondani, minden implicite nélkül, hogy egy és ugyanazon lapban nem jelenhet meg kétszer ugyanaz az oldal, érted?” Lajos már éppen készül, hogy ezúttal explicite fejtse ki, hogy . . . Mire Szavics György közbeszól, csonka bal karját morzsolgatva: „Fiúk, Lajos és Marci, fejezzétek be a vitát. Fejezzétek be, mert nézetetek összehangolhatatlan.” Szünetet tart, fél szemmel körülhordja tekintetét a deszken, hogy lássa, egyetértenek-e vele a jelenlevők. Miután megállapítja, hogy véleményét osztják az elvtársak, mintegy indoklasként hozzáteszi: „A differencia a két nézet között egyébként abból fakad, hogy a szabadkai Siflisnek Paula tantija van, a temerini Matuskának pedig Csöre nénje . . . Šta je, tu je.”

És akkor egy pillanatra felszáll a köd.

Felszáll, hogy egy anekdotaszerűségre is fény derüljön abból az időkből. Hogy mennyi benne az adoma és mennyi a valóság, döntsék el azok, akik ismerik azt a mikroklimát, amelynek Magyar Szó szerkesztősége a neve. Történt pedig, hogy a redakció legmagasabb emberét politikai iskolába küldték. De nem az újvidékibe ám, amely afféle mezei kádereket volt hivatott „termelni”, hanem Belgrádba, a politikai tudományok főiskolájára. Emberünknek tetszett a dolog, a szükséges papírokat is összegyűjtötte nagy nehezen, de amikor eljött a jelentkezés utolsó napja, és azonnal indulnia kellett volna Belgrádba, kiderült, hogy – nem párttag. Ezen a ponton, bevallom, hálás lennék, ha sűrű köd ereszkedne a deszkre, hogy ne kelljen tovább mondanom. Rágom is időhúzás gyanánt a tollszárat, de a várva várt csoda nem és nem akar bekövetkezni. Kimondom hát: a vállalat vezetőségének politikai szárnya percek alatt úgy döntött, pártbizottságot alakít, amely a leendő politikai (fő)oskolással együtt gépkocsiba vágja magát, és a főváros felé robogva KSZ-taggá üti égimeszelő kollégánkat. Így is történt, a felvételről szóló jegyzőkönyvet valahol Pazova magasságában írták alá . . .

És máris ködlik előttem a következő kép. (Sajnos semmi köze semmilyen anekdotához, csakúgy, mint ahogy a fenti eset magyának a valóságtartalma sem más, mint a színtiszta igazság.) Szóval, tódul elem az újabb ködkép: mondja a magáét egy majdnem-szerkesztő. Mindig ugyanazt. A kulákideológiát. Hogy mennyire kitapintható még most,

1963 tavaszán is. Nem tudom, nem emlékszem, miként viselkedtem kiselőadása közben a klub egyik sarokasztalánál, tény és való viszont, hogy megkért, legyen a társa, menjünk ki együtt egyik székváros közeli faluba körülnézni.

Kimentünk.

Igazi kora tavaszi ködben.

Úgy tűnt, olyan sűrű, mintha légnemű tejben úsznánk. Mivel azonban légnemű tej nem létezik, így hát hamisítatlan ködben botorkáltunk. Úgyszólván lépésben haladtunk, mert a fityójára szerelt ködlámpa sem igen volt segítségünkre. Mégis szerencsésen megérkeztünk. És már kaptam is a feladatot:

– Légy szíves, vedd számba, hány fakapu és hány vaskapu van ebben az utcában – mutatott a falu főutcájának irányába. – Ha majd befejezted, itt találkozunk, ebben az épületben, a titkár elvtárs irodájában. – Így is történt. Azzal, hogy a nagy ködben alig találtam rá arra a községházaféle épületre, ahol ő időközben a titkár elvtárrsal ideológiai kérdéseket érintett. Nyilván a zsíros parasztok világnézetét szellőztethette minde- nekelőtt, mert ahogy az én raportom elhangzott – 73 vaskapu, 8 fakapu – az asztalra csapott: – Itt a bizonyíték! Tele a falu vaskapuvall! Így tollasodik a parasztság!

Hazafelé gurulva aztán részleteiben is megvilágította elméletét. Engem pedig a frász kerülgetett ott mellette, mert eszembe jutott, hogy Szilveszterkor, amikor hazalátogattam, apám örömmel újságolta: – Mezei Pistánál, a kovácsnál, megrendeltem a vaskaput, jövő májusra elkészül. – No, gondoltam magamban, ha ezt megtudják a szerkesztőségben, nekem befellegzett. Jobb lenne talán, ha a bajt megelőzendő, már most szedném a sátorfámat . . . Nem így történt. Én maradtam, a kapu meg elkészült, rajta az évszámmal: 1964. Aki nem hiszi, járjon utána, falumban, a Kószó utca végén, maga is meggyőződhet róla.

Sodródok tovább. Symposion-vitának vagyok annyi év, évtized után részvevője. Az emlékezet kódének szűrőjén át természetesen. Most éppen Polyvás Jóska evez felém. Pontosabban csak a fejét látom. Igen, enyhén rosszállóan ingatja a fejét, miközben folyik a heves kitörésektől sem mentes vita. Hiába magyarázzák Bosnyákék szinte szájbarágoan, a Symposion nem csupán újság, több annál: mozgalom. Jóskának – ennek az egyébként csupa szív nagy darab embernek – továbbra is fenntartásai

vannak . . . Polyvást aztán hirtelen elhomályosítja Lukó András hatalmas protézise. András a legkényesebb kérdésekben ugyan nem szokta kimutatni foga fehérjét, hatalmas műfogsora viszont – mintha csak pótolni akarná a fogfehér takargatását – ha viselőjének mosolyra húzódott a szája, szinte bevilágította a deszk felső harmadát. Majd a sétálva kéziratot olvasó Lukó is belép a képbe, nehogy feledésbe merüljön a szintiszta igazság: mint szerkesztő egyetlen pár soros hírt sem adott le anélkül, hogy kétszer el ne olvasta volna. S ahol ő rostált . . .

Állok a Forum Palotával szemben. Éppen ott, ahonnan '57 júliusában hitetlenkedve néztem, bámultam. Igazi ködfüggöny húzódik közöttünk, 2004 novemberének köde. Azon töprengek, mint a tovatűnt évtizedek során megannyiszor: mi, akik annak idején benne nyüzsögtünk, volt-e akkora társadalmi súlyunk, mint magának az impozáns épületnek. Más szóval: a külsín vagy a belbecs nyomott-e többet a latban.

Nos?

Mind a kettő orvosra vár(t)?

Ezen jár az eszem, miközben a Ház sarkánál valaki befordul az utcába. Néhány lépés után Németh Pista bontakozik ki a ködből. Tudom, csakúgy, mint az elvihartzott fél évszázad alatt megannyiszor, ezúttal is kézirat lapul a zsebében.

S ez megnyugtat.